

Ivana Novak

Karate udarec zgodovini nasilja: *Slab dan v Black Rocku*

Propagandni film **Mali Tokio, ZDA** (Little Tokyo, U.S.A.), posnet leta 1942 po napadu na Pearl Harbor, se konča z množično evakuacijo Japoncev iz losangeleške regije: možje, ženske in otroci s kovčki stojijo na cesti in v kolonah čakajo za vkrcanje na tovornjake. Nato vidimo izpraznjene ceste in zmagoslavne časopisne naslove, npr.: »Zadnji Japonec zapustil Los Angeles!« Novinarica poroča: »Žal v času vojne lojalni trpijo enako usodo kot nelojalni.« Nekaj srhljivega je v tem *happy endu*. Kajti določeni deli niso zaigrani – gre za resnične arhivske posnetke internacije Japoncev v ameriške 'relokacijske centre', ameriška koncentracijska taborišča. Film danes velja za sramotno rasistično propagando. Prek paranoičnega junaka, ki razkrinka vohunsko mrežo japonskih kolaborantov, je namreč med vojno širil sporočilo, da so vsi Japonci potencialni kolaboranti, tudi če so ameriški državljani. Cilj filma je bil legitimirati Izvršno povelje 9066, s katerim je ameriška oblast prisilno internirala 120.000 v Ameriki živečih Japoncev, od tega dve tretjini z ameriškim državljanstvom. Kasneje je obveljalo, da internacija ni bila motivirana z resnično grožnjo kolaboracije, temveč z golo paranojo pred 'rumeno nevarnostjo' (*yellow peril*).

Ta je Američane plašila že dolgo pred letom 1942 zaradi množičnega priseljevanja azijskih delavcev in kmetovalcev čez Pacifik v 19. stoletju. Svoje strahove so lajšali z agresivno rasistično politiko in kratenjem pravic Japoncev, npr. z akti, ki

so jim preprečevali lastništvo zemlje. Rasizem je bil sistemski, med vojno se je le najbolj eksplozivno manifestiral. Reaganova Amerika pa je šele v 80. letih razsodila, da je bila internacija Japoncev med vojno rasistično dejanje, in določila odškodnine.

'Rumena nevarnost' je pustila svojo sled tudi v filmski zgodovini. Pearl Harbor je odprl sezono lova na Japonce. Ključni del te rasistične gonje je bil film kot propagandno orodje za prikazovanje Japoncev kot diabolične skupnosti, ki si zasluži smrt. V povojnem času se je eksplicitna rasistična propaganda v filmih umirila. A rasizem ni izginil, le preselil se je v orientalistične stereotipe (spomnimo na Gospoda Yunioshija v **Zajtrku pri Tiffanyju** [Breakfast at Tiffany's, 1961, Blake Edwards], učbeniški primer orientalističnega komičnega olajšanja).

Neposredno po vojni so zelo redki, a pomembni filmi – daleč pred duhom časa – zavzeli kritično držo do japonofobije. Rasizmu se je zoperstavljal Samuel Fuller v **Jekleni čeladi** (The Steel Helmet, 1951) z japonsko-ameriškim vojakom, ki se kot pravi patriot bori na ameriški strani, in v **Škrlatnem kimonu** (Crimson Kimono, 1959) z redko videno ljubeznijo med Američanom japonskega rodu in Američanko na velikem platnu. John Sturges je posnel **Slab dan v Black Rocku** (Bad Day at Black Rock, 1955), ki deluje kot opravičilo za zgodovino nasilja 'pravih' Američanov nad 'nepravimi' Američani. Trije filmi

in morda še kakšen več – a treba je vedeti, da je bil rasizem v času nastanka teh filmov še zelo normalen, vgrajen v duh časa. Serija **Oglaševalci** (Mad Men, 2007–2015) je mojstrsko slikala to osupljivo normalnost spolne in rasne segregacije v ZDA v 60. letih in njeno postopno odpravljanje do konca desetletja. V epizodi »Krizantema in meč« (E.4/S.5) Roger Sterling, šarmantni rasist in seksist, zavrača poslovanje z japonskim podjetjem Honda. Njegov patriotski rasizem je tako močan, »intoxicating«, da prevlada celo nad njegovo podjetnostjo in ekonomskimi interesi. Sturgesov film pa je morda prvi po vojni tako dobro zadel to omamno kombinacijo patriotizma in rasizma.

SLAB DAN V BLACK ROCKU

Slab dan v Black Rocku je komorna mojstrovina o ksenofobiji, ki ji je po Pearl Harborju podlegel ameriški svet. Je film o tem, kako težko, dolgo in mučno je odpravljanje rasizma. Je film, ki se opraviči za rasne zločine z žanrskimi, skoraj kampovskimi prijemi, kot bi sporočal, da je resnica pregrozna, da bi jo naslovili direktno, brez ovinka prek žanrske izumetničenosti. In to desetletja pred tem, ko je s kampovsko reparacijo zgodovinskih krivic zaslovel Quentin Tarantino. A v filmu Johna Sturgesa reparacije ne pridejo v obliki spodvijanja zgodovine, temveč v obliki postopnega – mučnega – razkrivanja zamolčane zgodovine nasilja.

Zgodba je postavljena v leto 1945, takoj po koncu vojne. Le da v Black Rocku, ameriški severnozahodni puščavski postojanki z manj kot desetimi hišami in prav toliko prebivalci, vojne še ni čisto konec. To hitro ugotovi vojni veteran John J. Macreedy (Spencer Tracy), prvi tujec, ki od začetka vojne obišče to vukojebino. Da tujec v teh koncih nima kaj početi, mu takoj pokažejo lokalni frajerji, ki ksenofobijo dihajo namesto zraka. Mesto se vede kot »sod smodnika«, pripominja Macreedy med prvim sprehodom po Black Rocku. Lokalci ga poskušajo na vse mogoče načine sabotirati, izgnati. Ko Macreedy oznani razlog prihoda – da išče moža, Japonca po imenu Komoko – pa mesto končno eksplodira, postane nasilno.

SLAB DAN V BLACK ROCKU si lahko med 19. in 24. aprilom ogledate na 9. festivalu žanrskega filma Kurja Polt.

Macreedy se ne pusti ustrahovati. Vanje dreza, dokler najmlajšega med njimi ne preplavijo občutki krivde in izdavi resnico. Eden od ameriških prebivalcev je Komoko prodal neplodno zemljo, da bi ga zafrknil. A Komoko je kopal tako dolgo in globoko, dokler ni prišel do vodnega izvira in začel veselo kmetovati. Že Japončev ekonomski uspeh je v lokalcih vzbudil frustracijo. Mladenič pove, da se je skupina moških dan po Pearl Harborju tako napila – »patriotsko napila«, je njegov posrečen izraz –, da so požgali Komokovo kmetijo, ga ustrelili in sredi puščave pokopali, ne da bi mu dali grob. Od patriotskega rasizma so bili omamljeni, zadeti.

Komoko sistematično pooseblja vse nedolžne žrtve ameriške japonofobije. Bil je eden tistih, ki so jih zafrkavali, jim odrekli pravice, jih obravnavali kot smeti in okrutno umorili, ne da bi jih pokopali – odrekli so jim status ljudi. Komoko je posredno, prek sina, ameriški domoljub: njegov sin je v vojni padel, a prej je Macreedyju rešil življenje, za kar mu želi Macreedy – zato je prišel v Black Rock – izročiti medaljo.

A opravičilo ni dovolj – ni dovolj, da izvemo resnico, takšen sistem zločinov v fikciji terja primerno kazen, katarzo. Nič čudnega ni, da se film zateče v žanrsko teatralnost. K nečemu, pravzaprav, kampovskemu. Kako: Macreedy se je iz vojne vrnil s paralizirano roko, ki jo ima ves čas pospravljeno v žepu. Ko mu dokončno prekipi ustrahovanje, enega od največjih škodljivcev onemogoči z nekaj čistimi, elegantnimi enoročnimi udarci. Seveda je to pretirano, domala nemogoče – a on rasista premaga z eno roko. In od kod izvira borilna tehnika, ki je tako preprosta in ekonomična, a tako močna, da drugega skoraj pokonča – karate? Od nikoder drugod kot z Japonske, dežele zenovskega minimalizma. Krog krivice in maščevanja je sklenjen v duhu pravega teatra, fikcije, ki kljub svoji nemoči lahko premaga zgodovino.

Don Siegel je menil, da gre za popoln scenarij. Topografija prizorišča vsebuje le nekaj hiš in puščavo; izoliran kraj, prišleka, objekt (medaljo), ki mora k svojemu lastniku. Nič v filmu ni odveč in v tem je dejansko nekaj zelo – japonskega. Zen budizem pravi: življenje naj bo očiščeno vse navlake, preprosto, okleščeno na gole osnove. Mika me postavi tezo, da žanr skriva prvine budizma – žanr je konec koncev fikcija, očiščena navlake resničnega življenja. Torej, klasični Aristotel. Grki in zen? Aristotel je v *Etiki* pisal, da človek ne sme gledati, kaj vse mu manjka, ampak kaj vse mu tisto, kar ima, omogoča. Sturgesova mojstrovina kaže, kako obsežno zgodovinsko temo lahko razpre zelo minimalistično zastavljena zgodba. In s tem se Japonski priklanja celo na ravni filmske forme.

SLAB DAN V BLACK ROCKU | 1955

Slab dan v Black Rocku je komorna mojstrovina o ksenofobiji, ki ji je po Pearl Harborju podlegel ameriški svet. Je film o tem, kako težko, dolgo in mučno je odpravljanje rasizma.

SLAB DAN V BLACK ROCKU | 1955